

29. 12. 2011

Veźměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Pozor na falešné přátele

Asi každý, kdo se někdy věnoval studiu cizího jazyka, ví, že narazit na „falešného přítele“ nemusí znamenat jen negativní překvapení o člověku, který zklamal naši důvěru. V lingvistice se obvykle jedná o dvojici slov, která sice na první pohled vypadají shodně, ale v různých jazycích mají různé významy. Také odhalení takového falešného přítele je spojeno se ztrátou určité iluze. Falešní přátelé existují také v právním řádu v podobě ustanovení, jejichž význam může být odlišný, než jak se na první pohled zdá.

GLATZOVA & Co.
Advokátní kancelář - Law firm

Příkladem za všechny může být § 544 odst. 1 občanského zákoníku, podle kterého „[s]jednají-li smluvní strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit [...]“. Z jeho znění se zdá, že rozsah smluvních závazků, které mohou být zajištěny smluvní pokutou, není nijak omezen a je tedy na smluvních stranách, aby samy rozhodly, jak této možnosti využít. Ve skutečnosti to však není tak jednoduché.

Nechci se zde zabývat tím, že na ujednání o smluvní pokutě dopadají obecná ustanovení vymezující náležitosti právních úkonů. Jistě není překvapením, že ujednání o smluvní pokutě musí dostatečně určitě vymezit zajišťovaný závazek apod. Zároveň ponechávám stranou situace, pro které mohou speciální ustanovení použitelnost institutu smluvní pokuty vyloučit, jak je tomu např. v případě § 4a odst. 2 zákoníku práce ve znění novely provedené zákonem č. [365/2011](#) Sb. Z něho vyplývá, že smluvní pokuta může být sjednána jen, jestliže tak zákoník práce stanoví. Takové omezení je totiž prostřednictvím zvláštního zákonného ustanovení předvídatelné. Uživatel pouze musí pro složení celé právní normy vynaložit zvýšené úsilí, když se nemůže omezit jen na studium jednoho právního předpisu.

Limity uplatnění smluvní pokuty ovšem zároveň vyplývají z aplikační praxe. To je dobře patrné zejména v souvislosti smluvní pokuty s institutem odstoupení od smlouvy. Takové spojení je přitom logické, neboť pro oba instituty je společné, že nacházejí uplatnění v „závadných“ situacích, tedy tam, kde realita neodpovídá předpokládanému vývoji odpovídajícímu řádnému plnění vzájemných smluvních závazků. V takové situaci fungují jako nástroje nápravy či zmírnění „závadné“ situace, resp. odklizení „závadné“ smlouvy.

Cesta do pekla je dlážděna dobrými úmysly

Vycházejíc ze zákonného vymezení smluvní pokuty jako možné sankce pro případ porušení smluvní povinnosti rozhodl Nejvyšší soud již v rozsudku ve věci sp. zn. 3 Cdon 1398/96, že ji nelze platně sjednat pro případ odstoupení od smlouvy. Odstoupení od smlouvy je totiž výkonem práva, což pojmově vylučuje, aby se zároveň jednalo o porušení smluvní povinnosti. Je proto logické, že za

takového stavu věcí nemůže být strana, která svého (zákonem či smlouvou založeného) oprávnění využila a od smlouvy odstoupila, sankcionována smluvní pokutou.

V rozhodnutí ve věci sp. zn. 32 Odo 1113/2003 se následně Nejvyšší soud zabýval otázkou, zda odstoupení od smlouvy z důvodu jejího porušení protistranou může představovat základ pro uplatnění smluvní pokuty stranou, která od smlouvy odstoupila. Slovy Nejvyššího soudu se jednalo o smluvní ujednání, kdy „[v]znik povinnosti zaplatit smluvní pokutu byl tedy kumulativně vázán jak na porušení smluvní povinnosti žalované, tak na následné odstoupení od smlouvy žalobkyní.“ Obsahově tedy šlo o opačnou situaci, než v předchozím případě, neboť smluvní pokuta byla sjednána ve prospěch strany, která od smlouvy odstupovala. Logika takového ustanovení je zřejmá; smluvní strany nechtěly smluvní pokutou sankcionovat jakékoli porušení smlouvy, ale jen natolik významné porušení, které dotčená strana vyhodnotí jako důvod pro odstoupení od smlouvy. Dotčená strana měla mít smluvní prostor pro realizaci své vůle nebýt nadále vázána smlouvou, kterou její partner nedodrží, a zároveň pro sankci za jednání svého partnera (případně náhradu vlastní újmy).

Odpověď Nejvyššího soudu však byla v citovaném rozhodnutí (a v judikatuře navazující) záporná v prvé řadě s poukazem na výše uvedený argument, že odstoupení od smlouvy představuje výkon práva. Nejvyšší soud o něj své rozhodnutí opřel bez ohledu na to, že v tomto případě neměla být smluvní pokutou sankcionována strana, která od smlouvy odstupovala. Vedle toho Nejvyšší soud poukázal na § 48 odst. 2 občanského zákoníku. Z tohoto ustanovení vyplývá, že důsledkem odstoupení od smlouvy v občanskoprávních vztazích je její zrušení od počátku (a zánik práv a povinností smlouvou založených). Jiné důsledky mohou vyplývat ze zvláštního právního předpisu nebo dohody stran. Pokud měl být vznik práva na smluvní pokutu vázán kumulativně na porušení povinnosti protistranou a následné odstoupení od smlouvy ze strany oprávněné, mělo takové právo na smluvní pokutu vzniknout až po zániku závazku v důsledku odstoupení od smlouvy. S poukazem na § 48 odst. 2 občanského zákoníku proto Nejvyšší soud rozhodl o neplatnosti takového ujednání, aniž by se zabýval otázkou, zda právě taková konstrukce smluvní pokuty nepředstavovala odchýlnou dohodu stran ve smyslu citovaného ustanovení.

Cesta zpět je zpravidla hrbolatá

Dlužno podotknout, že v obecné rovině Nejvyšší soud neshledává závadnými smluvní ujednání, podle nichž porušení smlouvy jednou stranou zakládá druhé straně vedle sebe právo na zaplacení smluvní pokuty a právo na odstoupení od smlouvy. Na překážku není ani jejich paralelní využití za předpokladu, že právo na úhradu smluvní pokuty vzniká nezávisle na uplatnění práva na odstoupení od smlouvy. Právo na smluvní pokutu v takovém případě nezaniká v důsledku následného odstoupení od smlouvy (srov. § 302 obchodního zákoníku), a to ani v občanskoprávních vztazích.

Uvedené závěry vyplývají např. z rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 33 Odo 131/2003, které podrobně analyzuje skutečnost, že obě práva jsou důsledkem porušení smlouvy protistranou a které doslova uvádí: „Mělo-li by odstoupení věřitele od dlužníkem nerespektované smlouvy ve svém důsledku vést k zániku již existujícího nároku na smluvní pokutu, byly by v takovém případě ohroženy zajišťovací i sankční funkce institutu smluvní pokuty [...]. Rovněž uhrazovací funkce smluvní pokuty [...] by nebyla [...] zachována. [...] Takový závěr by vyvíjel nepřiměřený nátlak na věřitele, aby nerealizoval svá práva a setrval v nevyváženém právním vztahu a neodůvodněně by zvýhodňoval dlužníka nerespektujícího obecně přijímanou zásadu pacta sunt servanda; takový závěr nelze akceptovat.“

Situaci Nejvyšší soud shrnul ve svém rozhodnutí ve věci sp. zn. 28 Cdo 2720/2011 tak, že „rozhodující pro posouzení věci je zjištění, zda dle ujednání smluvních stran mělo právo žalované na smluvní pokutu vzniknout již v případě porušení povinnosti žalobkyní, nebo až tehdy, dojde-li ze strany žalované k odstoupení od smlouvy.“ S ohledem na věcnou podobnost obou ujednání, které

však mají diametrálně odlišné právní následky - totiž nepřipustná „vázanost“ smluvní pokuty na odstoupení od smlouvy pro její porušení, ale přípustná „kombinace“ odstoupení od smlouvy a smluvní pokuty pro porušení smlouvy - nepřekvapí pokusy nešťastně formulované smluvní ujednání překlenout výkladem, a to zejména s odkazem na zásadu favor negotii.

Ilustrativní je např. výklad následujícího ujednání: „Pokud kupující neuhradí tři sjednané splátky, má prodávající právo od smlouvy jednostranně odstoupit. V případě, že tato skutečnost nastane, byla sjednána smluvní pokuta ve výši již splacené kupní ceny.“ V konkrétní věci sp. zn. 28 Cdo 2720/2011 se Nejvyšší soud přiklonil k závěru, že „tato skutečnost“ znamená prodlení kupujícího a nikoliv následné odstoupení od smlouvy prodávajícím, a tedy, že jde o platné ujednání o smluvní pokutě. Tím na druhé straně podle Nejvyššího soudu (rozhodnutí ve věci sp. zn. 32 Odo 815/2007) není ujednání, podle kterého „v případě, že zhotovitel využije svého práva odstoupit od smlouvy, zavazuje se objednatel uhradit zhotoviteli smluvní pokutu ve výši uhrazených záloh.“ Na pozadí uvedených případů zůstává otázkou, zda je takto nastavená hranice platnosti spravedlivá, jestliže v obou případech, které zjevně sledovaly stejný účel a odlišovaly se drobným formulačním rozdílem, vede ke zcela opačným důsledkům.

Závěr

Je tedy zjevné, že podle Nejvyššího soudu nelze vznik práva na smluvní pokutu platně konstruovat tak, že k porušení smluvního závazku musí přistoupit právní úkon oprávněného spočívající v odstoupení od smlouvy. V rozhodnutí ve věci sp. zn. 23 Cdo 2575/2010 dokonce tento závěr Nejvyšší soud uvedl obecným východiskem, podle něhož „[s]mluvní pokutu, kterou je nutno ve smyslu § 544 odst. 1 obč. zák. vázat vždy na případ porušení smluvní povinnosti, lze sjednat vždy jako nepodmíněnou.“ Zůstává otázkou, zda touto formulací Nejvyšší soud skutečně zamýšlel zúžit prostor pro ujednání o smluvní pokutě tak, že nesmí zahrnovat ani jakékoli podmínky (nad rámec zde posuzované otázky vázanosti vzniku nároku na smluvní pokutu na odstoupení od smlouvy).

K popsanému přístupu lze jistě vznášet pochybnosti ohledně jeho správnosti a vhodnosti, jakož i na jeho možné (nezamýšlené) budoucí důsledky. Bez ohledu na to je z uvedeného příkladu zjevné, že vzdor z hlediska smluvní volnosti lákavě znějícímu § 544 odst. 1 občanského zákoníku zná prostor pro vymezení podmínek zajištění ve formě smluvní pokuty své hranice. Jak je vidět, v některých případech tyto hranice zároveň nejsou vyznačeny příliš tlustou čarou. Jedná se tak o typický příklad falešného přítele, na jehož existenci je nutno zejména při formulaci smluvních ujednání pamatovat.

Mgr. Jan Veselý,
advokátní koncipient

[Glatzová & Co.](#)

Betlémský palác

Husova 5
110 00 Praha 1

Tel.: +420 224 401 440
Fax: +420 224 248 701
e-mail: office@glatzova.com

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Odštěpný závod zahraniční společnosti optikou NIS2: Jak správně určit velikost podniku?](#)
- [Zápis ochranné známky bez komplikací. Klíčem k úspěchu je kvalitní předběžná rešerše](#)
- [Zneužití práva na přístup podle GDPR](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 31. - létající pořizovatel ve světle nového stavebního zákona](#)
- [Právní povaha sítě elektronických komunikací - režim náhrady škody](#)
- [Náhrada ušlého nájemného při předčasném ukončení nájemní smlouvy na nebytové prostory](#)
- [Jak fungují plánovací smlouvy v reálných situacích \(2. díl\)](#)
- [Nejvyšší soud a forma smlouvy o smlouvě budoucí: krok zpět v ochraně právní jistoty?](#)
- [„Za každou kauzou je živý příběh“](#)
- [Přehnaná, nebo důvodná prevence? Zajištění a utvrzení závazků v praxi](#)
- [Spoluvlastnictví a správa společné věci](#)